

GORAN JAKOVLJEVIĆ

UDK: 24-172.2+2-264

Izvorni znanstveni članak / Original Scientific Paper

Rukopis prihvaćen za tisak: 8. 7. 2020.

DOI: <https://dx.doi.org/10.21857/y7v64t0nqy>

Jaje u mitovima o stvaranju svijeta

Sažetak

Symbolizam jajeta može se pratiti kroz kozmogonijske mitove mnogih civilizacija koji su slični i pokazuju da u nekim segmentima imaju zajedničke korijene. Za zapadni civilizacijski areal oni se nalaze na području Mezopotamije, Egipta, sirijsko-palestinskih zemalja te egejske (balkansko-anatolske) kulturne sfere. Dodirom pak s drugim civilizacijskim krugovima dolazi do svojevrsnog „transfera“ tih utjecaja na puno šira zemljopisna područja i cikličke sinergije. Iz usporedbe raznih kozmogonijskih mitova može se zaključiti da je Jaje primordijalno stanje Kozmosa unutar kojeg je Kaos, a iz kojeg niče prva Klica života (priroda, bogovi ili ljudi). Značenje prvobitnog simbola Jajeta s vremenom se gubi i ostaje samo njegovo značenje u svojstvu obilja, cikličke obnove života u prirodi, a u religiji zagrobnog života i uskrsnuća.

Ključne riječi: pisanica; kozmogonija; teogonija; mit; kozmičko jaje; iskonska voda; kaos.

Uvod s osvrtom na nalaz srednjovjekovne pisanice iz Gudovca

Sustavna arheološka istraživanja koja je proveo Gradski muzej Bjelovar na lokalitetu Gradina u Gudovcu od 2003.–2005. godine, vrlo važnom srednjovjekovnom lokalitetu u blizini Bjelovara koji je jedan od rijetkih izravnih svjedoka početaka renesanse na području sjeverne Hrvatske, iznjedrila su pokretni arheološki materijal koji je arheološkim metodama datiran u vrijeme vladavine kralja Matije Korvina

(1443.-1490.; npr. Tkalčec, 2005: 50-55; Jakovljević, 2012: 18, br. 45). Jedan od najzanimljivijih pronađenih predmeta svakako je pisanica od kokošjeg jajeta ukrašena tradicionalnom tehnikom pisanja voskom na smeđoj podlozi dobivenoj najvjerojatnije od kore hrasta te ukrašenoj zonalnim geometrijskim motivom oker boje, u čijoj su središnjoj zoni iscrtana srca. Pronađena pisanica važna je i zanimljiva zbog toga što je arheološkim metodama dokazano da je to trenutno najstariji takav nalaz na području Hrvatske, ali i zato što etnološkoj znanosti „pomaže“ da taj segment uskršnjih običaja Hrvata može pratiti kroz puno dulje vremensko razdoblje nego što je to do sada, kroz povijesne izvore i izrađene artefakte, bilo moguće. Ali gudovačka pisanica, kao i sve druge izrađene širom Europe, pa i svijeta, postavljaju temeljno pitanje: zašto je njihova osnova jaje te je li simbolika jajeta kroz dugu ljudsku povijest uvijek bila istoznačna, odnosno je li možda prvobitno značenje izgubljeno, a tijekom vremena je došlo do transformacije tog značenja?

Latinska poslovice *Omne vivum ex ovo* (Sav život dolazi iz jajeta) možda je najprikladniji početak za sagledavanje vrlo kompleksne problematike simbolike jajeta u povijesti čovječanstva (o etimologiji pojma *jaje* npr. Gluhak, 1994: 285-286; Skok, 1974: 127-128). Naime, današnje pojednostavnjeno shvaćanje govori da je *jaje* simbol izvora života, vječitog rađanja, uskrsnuća i novog života (povratka u život; Eliade, 1964: 347-348), blagostanja i sl., a u današnje vrijeme to najviše dolazi do izražaja tijekom kršćanskog obilježavanja Uskrsa, gdje jaje (odnosno *pisanica*) simbolizira ponovno rođenje Isusa Krista (kao što probijanjem ljuske jajeta započinje novi život, tako je i Krist ustao iz groba i uskrsnuo). Oblik jajeta i njegov sadržaj simboliziraju sigurnost, kao što također simboliziraju i kuća, gnijezdo, školjka, majčino krilo itd. (Bachelard, 1942: 51-130).

Budući da je kršćanstvo samo jedna od svjetskih religija, treba se zapitati je li simbolika *jajeta* karakteristična samo za nj, ima li možda sličnosti ili preklapanja i s drugim religijama te gdje su izvorišta te simbolike, odnosno jesu li oni ograničeni samo na određena zemljopisna područja? Spada li simbolika *jajeta* u sferu kozmogonije, teogonije, mita, legende, bajke, tradicije, filozofije, psihologije ili nečega drugog?

Odgovor na potonje pitanje svakako je razmatranje predmetne simbolike u sferi mita (Chevalier – Gheerbrant, 2007: natuknica Jaje, 232-235), i to na dvije različite razine: pravog mita o stvaranju (kozmogonija) i mita o podrijetlu, koji rezultiraju mitologemima. Prva, kozmološka razina svakako je fundamentalnija jer govori o tome kako je postao Kozmos iz nekog prvobitnog stanja, a zatim prelazi na razinu mita o postanku svijeta ljudskog iskustva (Vawter, 2007). Ne postoji cjelovita definicija mita već samo definicije vezane uz neke njegove aspekte. Mit uvijek prepričava svetu priču, odnosno opisuje događaj, koji se dogodio u prvobitnom vremenu, u pradoba. Drugim riječima, mit prepričava kako je stvarnost, zahvaljujući pothvatima

nadnaravnih bića, došla do postojanja, bilo da se radi o potpunoj stvarnosti, Kozmosu, bilo tek o njegovu dijelu (Eliade, 2004: 6). Najjednostavnije bi tumačenje pak bilo da je mit pripovijetka o bogovima i božanskim bićima u čiju se zbiljnost vjeruje (Solar, 1998: 11-12).

Bliskoistočna kozmologija

Ako primijenimo metode hermeneutike u pokušaju odgovora na prethodno postavljena pitanja, moramo se kronološki vratiti u kolijevku najstarijih civilizacija i u uglavnom agrarijsko doba ljudskog roda. Riječ je, naravno, o Sumeranima, Hurijcima i prastanovnicima Indije, zatim o istočnim (Akađanima – Babilon, Sirija) i zapadnim Semitima (Ugaritima, Kanaancima, Feničanima, Hebrejima) te nešto mlađim Indoeuropljanima (Hetitima, Egipćanima, Irancima, Indijcima), čije su duhovne tekovine kasnije naslijedili antički Grci i Rimljani.

Sumerska kultura, za čije se nositelje još ni danas ne zna odakle potječu i koja se na području Mezopotamije (između rijeka Eufrat i Tigris, današnjeg Iraka) razvila oko 4. tisućljeća pr. Kr. postavši kamenom temeljcem razvoju drugih mezopotamskih kultura, ipak nije bila posve autohtona. Iako se vrlo često govori da „povijest počinje u Sumeru“ (npr. Gray, 1987: 6), tek krajem protodinastijskog ili preddinastijskog razdoblja (2900.-2370. pr. Kr.; skupina autora, 2007: 246) i akademskim osvajanjem pod Sargonom 2370. pr. Kr., koji prvi put ujedinjuje velike dijelove Mezopotamije, dolazi do unificiranja religije i daljnjeg razvoja sumerskog panteona, pod semitskim utjecajem u potpunosti se kristalizirajući u vrijeme treće urske dinastije. Na temeljima tih dviju civilizacija nastala je babilonska civilizacija sa središtem u istoimenom gradu, koja je utemeljena oko 2300. pr. Kr. i koja je svoj vrhunac dosegla za vladavine kralja Hamurabija u 18. st. pr. Kr., odnosno u starobabilonskom (amorićanskom) razdoblju (1750.-1550. pr. Kr.).

Iz te mitologije (sumerska i babilonska mitologija gotovo su u jednakom odnosu kao grčka i rimska) izdvojimo sumersko vjerovanje da je sveta planina Chuowen mjesto rođenja prvih „deset tisuća bića“ i mjesto Jajeta iz kojeg se izlegao Svijet (Chevalier – Gheerbrant, 2007: 449-450), ali se ipak najstarijim svjetskim kozmogonijskim mitom o postanku smatra *Enuma eliš* (prve riječi epa u značenju „Kada se gore...“) rekonstruiran na temelju sedam glinenih pločica iz 2. tisućljeća pr. Kr., pronađenih u Asurbanipalovoj knjižnici u Ninivi (7. st. pr. Kr.). Uz taj zapis autor je dopisao svoje ime KABTI-ILANI-MARDUK dometnuvši da mu je epski spjev u snu bio objavljen od riječi do riječi onako kako ga je zapisao (Petrović, 1982: 45; v. profesionalni filološki prijevod u: Bulcsú, 2012, iako je prosječnom čitatelju možda primjereniji tekst objavljen u *Quellen des alten Orients*, 1964: 134-144). Taj je ep bio dio

rituala uz babilonsku novogodišnju svetkovinu tijekom koje je veliki svećenik morao recitirati naizust čitav tekst pred Mardukovim kipom, u njegovu hramu u Babilonu.

Ukratko prepričano, za našu je temu, bez detaljiziranja, najvažniji početak koji govori kako iz dualnog muško-ženskog prapočetka (Mummu) nastaju Apsu (simbol Gornjih slatkih voda) i Tiamat (simbol Donjih slanah voda; Sumeranima je to božica Nammu, koja je rodila Anua i Ki / Nebo i Zemlju). Oni kao praroditelji (miješana voda) stvaraju prvu generaciju božanstava, a zatim i druge generacije, koja završava stvaranjem najsavršenijeg boga Marduka. Započinje borba između primordijalnih božanstava i Marduka, u kojoj Marduk pobjeđuje i iz tijela Tiamat stvara Svijet (Hathaway, 2006: 3-6).

Neki autori pretpostavljaju da mit simbolički opisuje transformaciju mezopotamskoga grada-države koji odbacuje staru, nerazvijenu i tromu ratarsku zajednicu etablirajući se uporabom vojne sile (Armstrong, 2005: 70), dok drugi tumače da „mlada generacija bogova, oličavajući organizirane razvojne sile, ustaje protiv statičnih i razvoju slabo sklonih kozmičkih sila, uznemiravajući Apsu i Tiamat, svijet Kaosa koga žele prevesti u svijet Kozmosa“ (Višić, 1993: 58). U toj je priči važno pojavljivanje dvaju vrlo važnih pojmova koji će, uz Jaje iz feničanske mitologije, kasnije naći svoje mjesto i u drugim mitovima užega i šireg zemljopisnog okruženja – Kaosa i praiskonske vode.

Još jedan od najstarijih kozmogonijskih mitova o postanku sačuvan je posredno u Euzebijevoj knjizi *Priprema za evanđeoski život* (4. st.) gdje je on, služeći se podacima feničanskog pisca Filona (oko 42. g.), prepričao mit iz djela svećenika Sančonijatona (11. st. pr. Kr.). Mit govori da su isprva postojali samo gusti Zrak i Voda. Iz tog dvojstva izniknuli su Vjetar i Želja koji su porodili boga Mōta (boga plodnosti i vegetacije) u obličju Jajeta. U njegovoj unutrašnjosti nalazile su se klice svih stvari u stanju mirovanja. Kada se otvorio, iz Mōta izletješe Sunce, Mjesec i zvijezde, a pod utjecajem njihove svjetlosti vode su se odvojile od neba (Kolman-Rukavina – Mandić 1961: 211; Maksimović, 1966: 55-56).

Kanaanski kozmogonijski mit govori da je na početku Svijeta bio Eter iz kojega se rađa Ulōmos (Beskonačno), koji pak stvara Kozmičko jaje i Šansōra (Boga tvorca). Šansōr razbija Kozmičko jaje i od njegovih polovica stvara Nebo i Zemlju (*Sources Orientales*, 1959: 183).

Kako se sumersko-babilonska epika širila okolnim područjima, najbolje možemo vidjeti na primjeru kozmogonije drevnog Egipta. Od vremena kada su preko Sinajskog poluotoka tijekom 4. tisućljeća pr. Kr. na to područje prodrli semitski narodi i od vremena nastanka egipatske države, čiji je teritorijalni razvoj dosegno vrhunac u vrijeme kraljice Hatšepsut (1490.-1468. pr. Kr.) i njezina polubrata Tutmozisa III. (1490.-1436. pr. Kr.), iskristalizirala su se četiri glavna mita o postanku svijeta,

nastavši u četiri najvažnija grada tadašnje države (u Hermopolisu, Memphisu, Heliopolisu i Tebi), pri čemu je svaki od tih gradova (naravno, zbog vlastite koristi) zagovarao svoje bogove i mitove.

Iako među njima postoje određene razlike, svi spomenuti mitovi imaju istu osnovu: nestvoreni Stvoritelj opredmetio se kroz fizički (sunce, zemlja, otoci) ili biološki red (jaje, lotos, zmija). U svemiru postoji Red zvan Maat (Uranić, 2005: 56-59, bilj. 36), a oko njega je Kaos koji pokušava uništiti postojeći Red. Veliki prvotni i samorodni demijurg, koji je pokrenuo daljnja zbivanja u nastanku bogova i ljudi, pojavio se tijekom prve dinastije faraona (3100.-2890. pr. Kr.) u liku boga Atuma (Amona ili Atona, boga stvoritelja Heliopolisa, moguće etimologije iz libijske riječi *aman* – voda) koji je stvorio božanski par Shu i Tefnut (Shu je odvojio Nebo od Zemlje i stvorio prostor koji je ispunila Sunčeva svjetlost; Nefnut je personifikacija Vode, odnosno vlage). Oni su začeli Nut (Nebo, krov svijeta) i Geba (Zemlju, dno svijeta), ovi pak Izidu, Ozirisa, Neftidu i Seta (boga Kaosa), koji zajedno čine Eneadu – obitelj devet bogova (pojednostavljene interpretacije v. Maksimović, 1966: 32; Barnet, 2000: 87).

Za razliku od mitologije Memphisa (u kojoj je glavnu ulogu u nastanku svijeta imao bog Ptah vlastitom kreacijom – riječju i umom – stvorivši svijet i druge bogove (Matje, 1963: 122-123; Barnet, 2000: 58); na sličnu temu kao i u biblijskoj *Knjizi postanka*), ostalim dvjema inačicama zajedničko je dualističko (muško i žensko) postojanje osam božanstava (Ogdoad): Nun i Nanuet (Vode), Huh i Hauhet (Beskrajnosti mora), Kek i Kauket (Tmine mora) te Amon i Amaunet (Nevidljivoga / Sakrivenoga u morima > Uranić, 1997: 703). Njihovim ujedinjenjem nastao je brežuljak iz kojega je izašlo Sunce i obasjalo Svijet. Kada je Teba postala religijsko središte, Amon je postao vrhovni bog (kasnije Ra), a praiskonski brežuljak mjesto gradnje tebanskog hrama. Naravno, od svih spomenutih božanstava nama je najzanimljiviji Nun (Kaos), praiskonsko vodeno okrilje čitavog svijeta, koji su čuvale četiri dvospolne žabe i sedam zmijolikih božanstava. Zvali su ga još i Ništavilo, Beskrajnost, ponegdje i Mrak. Prikazivan je kao muškarac s bradom ili katkad sa žabljom glavom, kao kukac ili kao zmija koja ustaje iz vode i diže ruke kako bi poduprla Sunčev čamac u kojem je skarabej podigao Sunčani kolut. Nun je bio koristan bog jer se brinuo za Shu i Tefnut pri njihovu rođenju, a pretpostavlja se da je kontrolirao demonske sile Kaosa u obličju zmija (Ions, 1990: 34).

Ne ulazeći u političke konotacije tih vjerovanja, istaknimo ipak najvažniji dokument, *Tekstove piramida iz Pete dinastije*, pronađen u piramidi faraona Unasa u Sakkari (Uranić, 2005: 168 i d.), koji u četiri inačice detaljno objašnjavaju kozmogoniju Hermopolisa. Prethodno spomenuta četiri božanska para stigla su u doba Mehurt (Velike poplave) istodobno i u pravodama prvobitnog Kaosa Tanena (Potopljene zemlje) stvorila su prvobitni otok Tatenen (Izdignutu zemlju; Uranić, 2005:

251). Prema prvoj inačici, na taj praiskonski otok došla je Nebeska guska i snijela Jaje iz kojeg će se kasnije izleći Ptica Svjetla (bog Ra, koji je bio različito imenovan > Uranić, 1997: 67; Barnet, 2000: 57). U drugoj inačici, iz Jajeta koje je snijela Ibis (čaplja) izlegla se mitska ptica Bennu (feniks; Uranić, 2005: 237), koja će sletjeti na sveti obelisk Benben, simbol brežuljka nastalog iz vodenog Kaosa (Naydler, 2006: 56). Taj brežuljak (Benben) prvi je humak na koji je stao bog Atum da bi stvorio prvi par (Morenz, 1962: 230-231). Prema trećoj inačici, na tom otoku niknula je mladica Lotosa koja je iznjedrila mladog boga Nefertuma (mlađi oblik Atuma koji povezuje dvije kozmogonije Hermopolisa i Memphisa > Ions, 1990: 29) ili su pojava Lotosa i Benbena istovremeni (Barnet, 2000: 55). Četvrta inačica slična je trećoj, ali se iz Lotosa pojavljuje kukac Skarabej (bog Kheper) koji u sebi nosi Klicu novog života iz kojeg će nastati Svijet (ibid.). Simbolizam Skarabeja potječe od postupaka kukca balegara koji gura svoju kuglicu, sliku Jajeta svijeta (Barnet, 2000: 91-92; Chevalier – Gheerbrant, 2007: 663). Iz te bogate mitologije izdvojimo i pojam Jaluovih poljana (grčke Elizejske poljane), gdje pokojnik nakon povoljnog ishoda psihostazije (vagiranja duša) odlazi uživati u božanskim radostima vječnog života gdje će se moliti Kozmičkom jajetu ili bogu sunca Ra u njegovom Jajetu, koje još titra onim iskonskim titrajima iz kojih su nastali titraji svjetlosti i riječi (Champeaux, 1966: 49).

Sve te inačice s tek drugim imenima i redoslijedom radnji tumače brojni autori (npr. Ions, 1990: 21; Uranić, 2005: 34-36; Wilkinson, 2012: 236). No, u sagledavanju sveukupne egipatske mitologije (detalje v. u *Sources Orientales*, 1959: 22-62) podvucimo zajednički nazivnik pojmova što su Kaos, praiskonska Voda i Jaje.

Hinduistička kozmologija

Kronološki sagledano, među najstarije pisane izvore vezane uz mitove o postanku svijeta svakako treba ubrojiti i četiri svete indijske velike zbirke povijesnih, legendarnih, mitskih i religijskih priča *Vede*, koje su kao cjelina šest puta dulje od kršćanske *Biblije*. Prvi vedski sveti spisi pojavili su se približno u vrijeme vladavine Hamurabija (1792.-1750. pr. Kr.), šestoga amoritskog vladara Babilona, i nastanka njegova čuvenog *Zakonika*, što i ne bi trebalo čuditi s obzirom na već tada vrlo razvijene trgovačke veze, čija je jedna od posljedica i razmjena kulturnih utjecaja.

Hinduistička religijska shvaćanja, a samim time i kozmogonija, izuzetno su složeni. Izdvojimo iz njih tek nekoliko ključnih točaka za razumijevanje naše problematike. Tako npr. najmlađa *Veda* u *stihu* / *Veda* – *Rgveda* (budući da je cijela stihovana) sadrži dvije himne o stvaranju svijeta: *Himnu o stvaranju* (*Nasadiya*), koja je sadržajem vrlo slična babilonskom *Enuma elišu* (i kasnijoj biblijskoj *Knjizi postanka*) i *Odu čovjeku* (*Purusa-Sukta*). U drugoj himni pjeva se o Purusi, divovskome kozmičkom

Prvom Čovjeku koji je samoga sebe ponudio kao žrtvu primordijalnim bogovima, nakon čega su od njegova raskomadnanog tijela stvoreni Kozmos i četiri društvene kaste (svećenici – od njegovih rječitih usta; ratnici – od njegovih ruku; obični ljudi – od njegovih bedara; sluge – od njegovih nogu; *Rgveda* X, 90,14; pojednostavljena interpretacija Ions, 1985: 31). Purusa je, dakle, bio izvorni, vječiti i vrhovni demijurg kojeg su hindusi poimali Apsolutom – početkom i svršetkom svega. Imao je na tisuće glava i nogu, od čijih su dijelova nastale životinje, biljke, obredi, svete riječi i *Vede*; od njegova uma – Mjesec, od oka – Sunce, od daha – Vjetar, od nogu – Zemlja, od pupka – Atmosfera itd. Prema *Rgvedi* jednu od glavih uloga o stvaranju imala je toplina, koja je omogućila da se Jedno rodi iz iskonskog Kaosa, a ta se inkubacija Jajeta svijeta uspoređivala s jajetom na kojem sjedi kokoš u kojem se također život rađa snagom topline (Chevalier – Gheerbrant, 2007: 771).

Budući da su *Vede*, u užem smislu, bile namijenjene samo kasti učenih *bramana*, izdvojimo iz hinduske epike (npr. *purane* koje su ispjevane 4.–6. st.) još dvije priče o postanku svijeta. Prva govori da u početku nije bilo ni Dana, ni Noći, ni Smrti, ni Besmrtnosti. Tada se u uzajamnom odnosu Tame (ženskog načela) i prvobitne vodene mase rodila Žudnja (muško načelo). Za početak stvaranja Svijeta nisu znali čak ni bogovi jer su se oni pojavili tek nakon njegova nastanka. Iz Kaosa se pojavio kralj bogova Indra (gospodar Oluje i Kiše), odvojivši Nebo od Zemlje kako bi se moglo podići Sunce (bog Višnu, gospodar Sunca) i tri svijeta: Nebo, Zemlju i Zrak (*Rgveda* I 32: 2,4; Ježić, 1987: 94). Tim svjetovima isprva će upravljati Varuna (gospodar Voda), stari bog neba i kozmičkog poretka (*Rgveda* IV 42,3; Ježić, 1987: 96).

Druga priča govori o Prajapatiju (Gospodaru svih bića), stvoritelju Kozmosa, ocu bogova i demona (*Sāmavidhānabrāhmaṇa* 1,1, 5; Ježić, 1987: 127), koji će postati Brahma (Stvoritelj). Sa svoja četiri sina (Vatrom, Vjetrom, Suncem i Mjesecom) pokušao je obljubiti svoju kćer (Zoru) prosipajući božansko sjeme po Zemlji iz kojeg će se roditi Rudra (Gospodar zvijeri), bog divlje prirode i džungle, povezan sa smrću i bolešću. Praoblik Prajapatija kao boga-tvorca jest Zlatni zametak ili Zlatno jaje (Hiranjagarbha; Guénon, 1962).

Kozmologija je ipak najbolje sadržana u dvije *purane*: *Vaju-purana* izričito govori da se cijeli Kozmos, sa Suncem, Mjesecom, planetima i zvijezdama, nalazio najprije unutar Jajeta (*Vaju-purana* 4: 74-75). Nakon razdoblja od tisuću godina Jaje je bog Vajua (bog Vjetra) podijelio na dva dijela – na Nebo i Zemlju (*Vaju-purana* 24: 73). Prema *Brahmanda-purani*, Brahma se rodio u Zlatnom jajetu kao Samopostali (Svajambhu) nakon tisuću godina razbivši jaje i od njegova dva dijela stvorivši Nebo (Svarga) i Zemlju (Prthivi) – od žumanjka je nastalo Sunce, a zatim i mora, rijeke i planine (pojednostavljene interpretacije v. Maksimović, 1966: 65-66; Ions, 1985: 33).

Dužnu pozornost treba posvetiti i *upanišadama*, dijelovima *Veda* (tzv. *vedante*), od kojih je jedanaest glavnih nastalo oko 800. pr. Kr. Nama je osobito zanimljiva *Čandogja-upanišada* koja doslovno kaže: „Na početku ovaj /svijet/ bijaše ne-biće. On postade biće (sat) i rastaše. Pretvori se u Jaje (anda). Počivaše godinu dana i raspoluti se. Od raspolućenog Svjetskog (ili Kozmičkog) jajeta nastadoše zemlja i nebo.“ (*Čandogja* 3. 19. 1). Dakle, Jaje je stvorilo sve elemente: planine od vanjske opne, oblake i maglu od unutarnje opne, rijeke od žilica, a oceane od bjelanjka (*Sources Orientales*, 1959: 345).

Sve te starije kozmogonijske priče nekako rezimira Manu u svojem *Zakoniku* iz 2. st., koji, iako je zbornik pravnih načela, u prvom poglavlju sadrži i kozmološke predodžbe o postanku Svijeta (točnije, o Brahminom rođenju), o tome kako je bestjelesni, bezvremenski i nepojmljivi Tvorac u Vode prosuo svoje sjeme, iz koje je nastalo „Zlatno jaje sjaja tisuću sunčevih zraka“, iz kojeg je rođen Brahma (stavovi 5-16; Iveković, 1981: 340; Ions, 1985: 31-33; Storm, 2002: 110).

Ti su se kozmogonijski mitovi odrazili i na hinduističku filozofiju, iz koje kao ilustraciju izdvajamo temu *avatara* (Avatari Visnua u Storm, 2002: 107). Naime, kada se stvara materijalni Kozmos, Bog ekspandira kroz tri *purusha-avatara*:

1. Maha-Vishnu (Karanodakashayi-Vishnu) – stvara materijalni svijet i postoji samo jedan;
2. Garbhodakashayi-Vishnu – stvara raznolikosti u svakom pojedinom Kozmosu – svaki Kozmos, Kozmičko jaje (Brahmanda) ima po jedno;
3. Kshirodakashayi-Vishnu – nalazi se u srcima svih bića, djeluje kao Nadduša ili Nadsvijest (Paramatma) i u svakom od Kozmosa ima svoj planet na kojem vlada.

Najvažniji *avatar* jest Maha-Vishnu koji leži na Uzročnom oceanu i izdiše sve Kozmose kroz svoje nosnice. U *Shrimad-Bhagavatamu* priča se o Vamanadevu, inkarnaciji Vrhovne Božanske Osobe, koja je u tri koraka prekoračila cijeli Kozmos i svojim stopalom probila njegov omotač (ljusku Jajeta) nakon čega je kroz nastalu rupu potekla voda iz Uzročnog oceana. Od te je bujice nastala rijeka Ganges.

Mitovi o postanku hinduističke kozmogonije, koja je u odnosu na druge kozmogonije jedinstvena i neusporediva, našli su svoje mjesto i u književnim djelima, primjerice u junačkom epu *Mahabharata*, u čijoj se prvoj knjizi (*Adiparvan / Knjizi o početku*) spominje Brahmino rođenje iz Jajeta (Storm, 2002: 110-111). Ta ideja rađanja evoluirala je i u teozofska promišljanja o Brahmi kao Apsolutu, najvišem i ne-manifestiranom stanju svijesti iz kojeg sve proizlazi. Vlastitom inkarnacijom Brahma odjeljuje dio Sebe od Sebe ograničavajući se u stvorenom polju djelovanja zvanim Zlatno jaje, koje je Njegovo Tijelo podijeljeno na sedam velikih metafizičkih razina.

Osim domicilne i autohtone hinduističke religije, valja spomenuti i zoroastriizam (službenu perzijsku i prvu monoteističku religiju sve do 7. st., kada je zamjenjuje islam), koji je na područje sjeverozapadne Indije dospio sa sjeveroistoka Irana. Prema Zaratustrinom učenju iz 2. tisućljeća pr. Kr. sačuvanom u himnama (gathe) sabranima u svetu knjigu *Aveste* (Đukanović, 1982: 92), temelj razumijevanja međuodnosa Dobra i Zla, stvoritelj Svijeta Ahura Mazda (Mudri Gospod), kasnije Ormuzd, oduvijek živi na Nebu u svjetlosti i dobroti, a odozdo iz tame i neznanja neprekidno mu prijeti razoritelj Angra Mainu, kasnije Ahriman. Ormuzd je najprije stvorio nebeska bića, a zatim Kozmos kao klopku za hvatanje Zla. Taj prvobitni Kozmos imao je oblik jajeta u čijoj je sredini lebdjela Zemlja, plosnata i obla poput zdjele. Ormuzd je stvorio i savršenog čovjeka Gayomardu, kao i prvog pretka svih životinja – prvobitnog Bika (Ahura Mazda, Sunce i Bik bit će kasnije simbolima kulta boga Mitre, osobito razvijenog u Rimskom Carstvu; Barnett, 2000: 297-299).

Kineska i tibetanska kozmologija

Najupečatljiviji predstavnik Dalekog istoka u razmatranju najstarijih kozmogonijskih mitova o postanku svakako je kineska mitologija, čije korijene vjerojatno možemo pratiti još od 12. st. pr. Kr., naknadno zapisanih u knjigama kao što su *Shan Hai Jing* i *Hei'an Zhuan / Ep tame* (u zbirci legendi u obliku epa Han, zajednice planinske regije Shennongija). Među tim najstarijim mitovima o vremenima stvaranja Neba i Zemlje davno prije ljudi najstariji je onaj o majci-stvoriteljici Nu-Kua, za koju ne znamo kakvu je ulogu imala u postanku Svijeta, ali je važna za nastanak ljudi koje je – u malom broju i *plemenite* stvorila iz žute kineske zemlje, a mnogobrojnije i *manje vrijedne* od gline.

Gotovo istodobno u korijenima, no nama zanimljiviji, mit je o rođenju demijurga Pan'kua, zapisan u traktatu filozofa Xu Zhenga *Sānwū Liji (Tri povijesna spisa)* iz 3. st. Naime, na početku vremena postojao je samo Kaos u obliku kokošjeg jajeta, unutar kojeg je od suprotstavljenih sila Yin (tama, žensko, hladno, vlažno) i Yang (svjetlo, muško, toplo, suho) stvoren cijeli Kozmos (Christie, 1987: 52 i d.). Jednoga dana te su sile raskinule ljusku Jajeta: teži elementi potonuli su i stvorili Zemlju, a lakši, plutajući, stvorili su Nebo. Između njih pojavilo se prvo živo biće – Pan'ku – tijela obrasloga gustim krznom, s dva roga na čelu i kljovama u ustima te u rukama s čekićem i dlijetom kojima je iz Kaosa isklesao Svijet. Pratile su ga četiri nadnaravne životinje: Zmaj – poglavar svih ljuskastih bića, Kornjača – glavarica oklopljenih i školjkaških bića, Feniks – najljepše stvorenje među pernatim bićima i Jednorog – predvodnik svih krznatih bića. Budući da se bojava ponovnog sjedinjenja Neba i Zemlje, Pan'ku

je rukama podupro Nebo, a nogama Zemlju; kako su se Nebo i Zemlja malo-pomalo međusobno odmicali, tako je i Pan'ku tijekom 18.000 godina ispunjavao međuprostor, rastući po deset stopa dnevno te je svojim čekićem i dlijetom, uz pomoć svojih životinja, iz Kaosa klesao Svijet i učio ljude svemu što danas znaju. Kada je Pan'ku umro, nastala je praznina u kojoj su opstali bol i grijeh. Od Pan'kuove lubanje nastao je nebeski svod, od očiju – Sunce i Mjesec, od daha – vjetar i oblaci, od glasa – grmljavina, od mesa – tlo, od krvi – rijeke, od brade – sazviježda, od kože i kose – biljke i drveće, od zuba, kostiju i srži – stijene, metali i drago kamenje, od znoja – kiša, od buha u kosi – ljudi (Hathaway, 2006: 6). Od njegovih nogu i ruku postale su četiri strane svijeta, s glavom kao njegovim središtem – od tih pet točaka nastalo je pet svetih kineskih brda: Tàì Shān na istoku, Huà Shān na zapadu, Nán Héng Shān na jugu, Běi Héng Shān na sjeveru i Sōng Shān u središtu Kine. Elementi mita o Pan'kuu nalaze se osobito u idejama škole Hun tian, koja Svijet promatra u obliku kokošjeg jajeta na dugačkoj vertikalnoj osi – Nebo sa zvijezdama nalazi se u gornjem dijelu ljuske, dok Zemlja pluta na praoceanu u dnu ljuske (Christie, 1987: 57; Chevalier – Gheerbrant, 2007: 233).

Korijeni mita o Yinu i Yangu datiraju još u 3. st. pr. Kr., kada se vjerovalo da je u početku bio Kaos iz kojeg su nastali svijetlo Nebo i tamna Zemlja. Yin i Yang bili su uključeni i u svjetlosti i u tami i sve postojeće sadrži oba načela. A kada su se Yin i Yang sjedinili, razdvojilo se pet elemenata (drvo, vatra, zemlja, metal i voda) i tada je nastalo čovječanstvo. Naime, kada je prvi čovjek Stari Žuti gledao Sunce, Mjesec i zvijezde, s visina je sišlo neko zlatno biće i objasnilo mu kako treba opstati i čitati Nebo. Drugo je izvorište kasnijeg mita o Pan'kuu u predajama o Svijetu stvorenom iz izvornoga vodenog Kaosa (Hun-tun), ispunjenog užasnim čudovištima spojenih nogu, zubiju i prstiju.

U gradu Chang Sha kineske provincije Hunan u grobu iz razdoblja kasnih Zračenih država (3. st. pr. Kr.) pronađen je 1942. g. svileni svitak zvan *Knjiga o nebu* (danas se čuva u galeriji Sackler u Washingtonu) koji govori o postanku Svijeta. Prema zapisanom mitu, u prastara vremena, kada Nebo i Zemlja još uvijek nisu bili stvoreni, Xua Xu rodila je Fua Xija iz roda Velikog zmaja, koji je u mjestu Lei Xi živio od lova i ribolova. Kozmos je bio još potpuni Kaos: velik, bezobličan i poplavljen, bujne vegetacije, bez vjetra i kiše, u kojem je teško bilo razlikovati svjetlost od tame. Supružnici Fu Xi i Nü Wa, zmijsko-zmajolikih tijela s ljudskim glavama, izrodili su četvero djece stvorivši Nebo i Zemlju i sva živa bića. Njihova ljubav predstavlja personifikaciju Yina i Yanga. Oni su bitni i za utemeljenje kineske astronomije: Fu Xi uvijek se prikazuje u ruci s kutomjerom kojim crta kvadrat (Zemlju prema kineskom kozmološkom shvaćanju), a Nü Wa sa šestarom kojim crta krug (Nebo > Christie, 1987: 88).

Spomenimo i zanimljivu taoističku legendu o prvim besmrtnicima, koja o Pan'kuu govori posve drukčije: „Kad se Zemlja i Nebo još nisu razdvojili, Pan'ku, prvi koji se nazivao kraljem Neba, lutao je među Kaosom. Kad su se Nebo i Zemlja podijelili, Pan'ku je počeo živjeti u palači, koja je stajala na planini glavnog grada jaspisa (Yu Jing Shan), gdje se hranila nebeskom rosom i pila izvorsku vodu. Nekoliko godina kasnije, djevojka neviđene ljepote po imenu Tai Yuan Yun Yuy (Prva Djevojka Jaspisa) pojavila se u planinskoj klisuri i postala supruga Pan'ku, a rođeni su im prvorodenci – sin Tian Huang (Nebeski Car) i kći Juguang Suan Nyu (Čista Djevica Iz Devet Zraka) i mnoga druga djeca. „

Područje današnjeg Tibeta, na razmeđu velike i oprečne indijske i kineske civilizacije (naravno, pod utjecajem civilizacija s područja Irana, središnje Azije i središnje Europe), samim svojim položajem moralo je i u svojim religijama sublimirati neke utjecaje zemljopisnog okružja. Tako u njegovim kozmogonijskim mitovima nalazimo i jedan vrlo sličan kineskom mitu o Pan'kuu. Mit je zabilježen u *Bon-pou* (Čistoj knjizi 100.000 zmija) u 8. st., neposredno nakon pojave budizma (koji je više etika i filozofija ponašanja negoli religija) na koji se, po nagovoru svojih dviju kraljica – kineske princeze Wen Cheng i nepalske Tri-Tsun (prvih pokroviteljica novih svjetonazora), preobratio i tibetanski kralj Songsten Gampo (oko 627.-650.).

U ezoterijskom dijelu mita zapisano je: „U početku, Svijet nije bio stvoren. I taj se Svijet zvao ‘postojanje’; tako se zvao, a ipak nije bilo međuprostora između Neba i Zemlje. Nije bilo ničeg opipljivog. Nije bilo zbilje ni simbola. Budući da ovaj Svijet nije imao niti prirodu postojanja, niti prirodu nepostojanja, zvao se ‘potencijalni svijet’ i sve što postoji, sve što je vidljivo nastalo je iz toga Svijeta“. I dalje: „Prvo je stvoren Čovjek sa silnom sposobnošću za metamorfozu. Sam si je nadjenio ime. Uzeo je ime ‘gospodar’, budući da je imao vlast nad svime što postoji, iskusio veliku radost“ (*Bon-po*).

U vrijeme pojavljivanja tibetanskog budizma ovaj osnovni mit doživio je svoje reinterpretacije o Nestvorenom Biću u početku stvaranja Svijeta. Iz njega je zasjala bijela svjetlost i izleglo se Jaje, bez sastavnih dijelova, ali sa sposobnošću kretanja i letenja. Nakon pet mjeseci Jaje se raspuklo i iz njega se pojavio Prvobitni Čovjek koji je zračio Svjetlost (Hermanns, 1956: 14). O *Bogu Svjetlosti* (gShen-Lha-Od-Dkar), Crnoj i Bijeloj svjetlosti, Dugi i njihovom međusobnom stapanju kojim je stvoreno divovsko Jaje (Crno svjetlo stvorit će potom bolesti, bol i bezbrojne demone, a Bijelo svjetlo radost, blagostanje i bezbrojne bogove) također nalazimo zapise u *Bon-pou* (Storm, 2002: 126). Druga inačica mita o stvaranju svijeta iz Jajeta ukorijenjena u povijesti velikih tibetanskih obitelji i klanova priča da je iz srži pet prvotnih elemenata proizišlo Jaje iz čijeg je žumanjka izišlo osamnaest novih jaja. Jaje iz sredine tih osamnaest jaja (Jaje iz školjke) odvojilo se i iz njega izrastoše udovi i pet osjetâ koji

su se pretvorili u prvog kralja Yesmona (Macdonald, 1959: 428; Chevalier – Gheerbrant, 2007: 233). U drugoj verziji spominje se Kornjača koja je izlegla šest raznobojnih jaja iz kojih je nastalo šest vrsta zmija (klu), a od njih šest vrsta živih bića. Dakle, osim velike sličnosti s prvim kineskim demijurgom Pan'kuom, u novijim interpretacijama još je uvijek vrlo veliki utjecaj predbudističke tibetanske religije *bon*, budući sadrži reminiscenciju na povezani vidljivi i nevidljivi svijet organiziran na tri razine. U njegovoj sredini bila su ljudska bića u neposrednom suživotu s duhovima, koji su živjeli u drveću i kamenju (gNyan), i s demonima (bTsan), koji su živjeli u zraku. Na nebu iznad njih živjeli su bogovi svjetla ili „bijeli bogovi“ (Lha), a ispod njih, u Podzemlju, demoni u liku plavkastocrnih zmija (Klu). I dok se u *Bon-pou* „gospodar potencijalnoga svijeta, istinski osvajač“, pojavio iz Kaosa, iz Podzemlja i niže razine Svijeta pojavio se Veliki Predak, koji se kao „sin neba“ kasnije umiješao u proces. Nebeski bogovi izabrali su ga da se spusti na Zemlju među smrtnike i postane njihovim kraljem. Spustivši se čarobnim užetom koje povezuje Nebo i Zemlju, našao se na Planini bogova. Važno je i vjerovanje da je predak Tibetanaca majmun kojeg su smatrali budhisattvom (biće budna duha i hrabra djelovanja), sinom Neba i Zemlje rođenim razdiobom iskonskog Jajeta i pratiocem Xuana Zanga na njegovom putovanju u potrazi za svetim budističkim knjigama (Chevalier – Gheerbrant, 2007: 409). Majmun je rođen iz vjetrom oplodenoj Jajeta koje je ležalo na vrhuncu planine Aolai na istočnoj strani oceana (Christie, 1987: 126). Ukratko, može se reći da Jaje nije prvobitna tvorba, ali se pojavljuje na početku drugoga ljudskog rodoslovlja – u *Bon-pou*, unatoč različitim oblicima, dvije su konstante: kreacija je smještena u Kozmičko jaje i ona je dualistička (predstavljena svjetlošću i prvim demijurgom).

Japanska kozmologija i kozmologija altajske Srednje Azije

Pregled o dalekoistočnim kozmogonijskim mitovima o postanku zaokružimo japanskim mitskim predodžbama iz spisa *Kodžiki* (oko 712. g., tj. iz Nara razdoblja) i djela *Nihongi* (oko 720. g. > Devidé, 1982: 607-610). U njima se ogledaju arhaika eu-roazijskih tradicija, novopridošla budistička filozofska shvaćanja te postavke autohtone šintoističke religije. *Kodžiki* priređivača Oh ne Jasumaraa osobito je zanimljiv i zbog toga što je, prema naredbi carice Genmei, pjesnik morao zapisati sve japanske mitove koje je sedam godina ranije, po naredbi cara Tenmua, zapamtila dvorska dama izuzetnog sjećanja Heido-no-Are. Osim zbirke mitskih priča u troknjižju o postanku Svijeta i bogova, *Kodžiki* predstavlja i službeni carski rodoslov i dokaz božanskog podrijetla careva.

Prema opisu u prvoj knjizi *Kodžikija*, na početku vremena Zemlja i Nebo bili su jedno – jer se In (Yin) i Yo (Yang) još nisu razdvojili. Postojali su samo jajoliki

Kaos bez određenih granica i Sjeme kreacije. Nebo (T'ien; vjerojatno iz korijena za japanski izraz *tenno* – „car“) nastalo je iz čišće i svjetlije mase te cjeline, a Zemlja (Kun) iz grubljeg i tamnijeg dijela. Sve je to poput meduze plivalo u prvobitnom Oceanu, a onda su se pojavila primordijalna božanstva: Ame no minaka nushi no Kami (Središnje nebesko božanstvo), Taka mi musubi no Kami i Kami musubi no Kami (Plodonosna moć i sila). Ovi potonji stvaraju Umashi ashikabi hikoji no Kami u obliku izdanka mlade trske, iz koje će se u moru prvobitnog blata kasnije roditi sva druga živa bića. Peto je božanstvo Ame no tokotachi no Kami, koje utemeljuje Takamagahare (Nebesa), a svi zajedno nazivaju se Nebeskim bogovima (*Kodžiki*: 18-19). Kasnije stvoreni Izanami-no-Kami (Ona koja je pozvana) i Izanagi-no-Kami (Onaj koji poziva) bacili su u more Biserno koplje (Ame-no-nuhoko), a kada su ga podigli iz mora, tekućina na njegovom vrhu stvorila je otok Onogoro (Otok začeca) na koji su se spustili bogovi (Storm, 2002: 202).

Pripadnost istovjetnom civilizacijskom krugu, gotovo istih korijena (barem u kozmogonijskim tradicijama), prepoznatljiva je na području Sibira, odnosno altajske Srednje Azije, a pojedine tipologizirane motive mitova o postanku imaju samodijeljska plemena, a kasnije i neka američka. Vrlo je čest motiv urona u iskonske vode i motiv vodenih ptica – zloduhilih ili demonskih bića koja spajaju Nebo s Vodama pretpostanka s važnom ulogom u kreaciji postanka. Karakterističan je mit koji govori o početnom postojanju samo dviju crnih guski – jedne u svojstvu Boga i druge u svojstvu istodobno Čovjeka i Vraga koje kruže iznad Iskonske vode. Vrag je pokušao letjeti više od Boga, pa ga je Bog strovalio u vodu. Vrag je zamolio pomoć, a Bog mu je naredio da s dna vode donese kamen i tlo, od kojih je načinio Zemlju. Međutim, htijući prevariti Boga i stvoriti vlastitu Zemlju, Vrag je malo zemlje stavio u usta, ali je kažnjen tako da mu je grumen u ustima počeo rasti, izazivajući strahovitu bol. Na ponovnu zamolbu za pomoć, Bog je dopustio Vragu ispljunuti grumen, od čega su nastala svjetska močvarna područja.

Malo modificirani mit Eskima i Indijanaca Britanske Kolumbije govori o Gavranu koji isprva poput lovca baca koplje u iskonsku vodu i iz nje vadi grumen blata iz kojeg će nastati Zemlja, a iz nje će izaći dva muškarca. Oni će zajedno živjeti i jedan od njih će zatrudnjeti – penis će mu se rasporeti i pretvoriti u vaginu da bi mogao roditi. Drugi zanimljiv mit pripovijeda o glavnom bogu stvoritelju, Bogu svjetlosti (Očurmani ili Otširvani), koji ima pomoćnika zvanog Čagan Šuk(u)ti, s kojim se spustio s visina kada je ugledao žabu gdje plavi na iskonskim vodama. Pomoćnik je preokrenuo žabu na leđa, kako bi Otširvani mogao sjesti na njezin trbuh. Otširvani je naredio pomoćniku da zaroni i donese malo blata s dna, koje bi stavio žabi na trbuh. Učiniвши to, žaba je malo potonula u vodu, a oni su zaspali na njezinom trbuhu, koji se pretvorio u Zemlju. Međutim, prišao im je Vrag dok su spavali, uhvatio ih i

pokušao baciti u vodu. Srećom, dok ih je nosio, Zemlja se sve više širila i spriječila ga u naumu. Probudivši se, Otširvani je zahvalio Zemlji koja ih je spasila. Zadnji altajski mit koji ćemo ovdje spomenuti staroturski je o bogu-stvoritelju Ulganu (Bai-Ulganu ili Ülgeni), katkad poistovjećenom s Tengrijem (Nebom), i o čovjeku Erliku (Egrliku), koji se okrenuo zlu i postao Vrag. U početku, prije stvaranja svijeta, Ulgan je na iskonskim vodama opazio grumen plovećeg blata. Podario je blatu ljudsko lice i tako je nastao Erlik. No, kada se Erlik počeo hvalisati da bi i on mogao stvoriti čovjeka, Ulgan pa ga je prognao do kraja Svijeta, gdje vlada kao Vrag.

Kozmologija američkih kontinenata

Kozmogonijske predodžbe američkih starosjedilačkih naroda vrlo su bliske pret hodno spominjanima, napose one u mitovima o Praiskonskoj vodi. Osim nejasno određenog Velikog Duha, u stvaranju Svijeta važnu ulogu imaju i životinje koje se često javljaju u liku varalice ili šaljivca. Jedna od njih je Kojot, katkad poistovjećen sa Stvoriteljem (Curtis, 1915: 84), ali i onim koji je odgovoran za sve što je u Stvaranju loše (Krickeberg, 1946: 73). Prema mitskim predodžbama kalifornijskog naroda Miwoka, Kojot je stvorio Zemlju istresavši svoju deku nad Iskonskim vodama, a prema predodžbama naroda Wappo, Kojot je stvorio i jezik, darovavši ljudima vreću punu riječi. Narod Crow generacijama prenosi mitsku predaju, prema kojoj je Svijet stvorio Stari Kojot. Uz pomoć dviju patki, on izranja blato s dna nedefinirane vodene mase i od njega pravi Svijet, a od gline ljude. Nezaovoljan što je prvo stvorio samo muškarce, naknadno je stvorio i žene (Leeming, 2010: 91-92). Bog-varalica naroda Sioux jest Inktoni (Iktomi, Ikto, Unktome i sl./ Pauk), koji na dno pramora šalje različite životinje da pronađu zemlju. To je uspjelo samo mošusnom štakoru, koji je od napora uginuo i doplutao mrtav držeći u šapama grumen iz kojeg je stvoritelj Inktoni stvorio Zemlju. Indijanci Cherokee iz jugoistočnog SAD-a vjerovali su u primordijalni Svijet prekriven Vodom i u drugu stranu svoda Galunlati iznad Neba, napučeno svime živime. Kada je tamo postalo pretijesno, životinje iz Gulunlatija poslale su vodenu bubu da izvidi kakva je situacija ispod Neba. Buba je uronila u Vodu, donijela blato iz kojeg je postao zemljani otok, a Veliki Duh privezao ga je pomoću užadi za četiri ugla Svijeta (Alexander, 1916: 60). Kondor je pronašao suho mjesto i mahanjem krila osušio veći dio Zemlje stvorivši gore i planine. Životinje su se zatim spustile na Zemlju po dugi i sa sobom povukle Sestru Sunce jer je još bilo tamno, a Veliki Duh naredio je da i biljke pođu za životinjama. Mitske predaje naroda Hopi govore o dvjema božicama zvanima Hurüing Wuhti (Žena Pauk) – o jednoj na istoku i o drugoj na zapadu – sa Suncem koje se kreće između njih i koje u jednom času na Iskonskoj vodi uoči malo suhog prostora između jedne i druge božice. Božice

počnu komunicirati preko male ptice koju je stvorila istočna božica – zapadna također počne stvarati životinje, a onda i ljude. A sveta knjiga *Popol Vuh* (Knjiga svijeta) srednjeameričkih Quiché Maya započinje simboličnim riječima:

„Ovo je priča o tomu kako je sve bilo u spokoju, sve smireno, u tišini; sve nepokretno, mirno, a široko nebo bilo je prazno. Ovo je prvi događaj, prva priča. Nije bilo ni čovjeka, ni životinje, ptica, riba, rakova, drveća, kamenja, špilja, usjeka, trava, niti šuma; postojalo je samo nebo.

Površina zemlje još se nije pojavila. Postojalo je samo mirno more i nepregledna širina neba. Ništa još nije bilo sastavljeno, ništa što bi moglo proizvesti buku, ništa što bi se kretalo, ili drhtalo, ili proizvodilo zvuke na nebu. Ništa još nije stajalo; postojala je samo mirna voda, blago more, samo i mirno. Ništa nije postojalo.

Postojala je samo nepokretnost i tišina i tama, u noći. Jedino su stvoritelj, Tepeu i pernata zmija Gucumatz, pradjedovi, bili u vodi okruženi svjetlom. Bili su skriveni pod zelenim i plavim perjem, pa su se stoga zvali Gucumatz...“ (Cordan, 1962).

Jaje – odnosno ovalna pločica sa slikom Sunca na jednoj strani i Mjeseca na drugoj – glavni je ukras velikog hrama Inka, Coricanchina hrama u Cuzcu, za koji se vjeruje da je slika najvišeg božanstva, Viracoche (izvorno Kon-Tiki-Vira-Kocha, Bog mora lave), u obliku Kozmičkog jajeta. Razlog tome jest mit o junaku koji je zamolio svojeg oca Sunce da stvori ljude koji bi nastanili Svijet. Otac na zemlju šalje Tri jajeta: iz zlatnog će nastati dostojanstvenici, iz srebrnog njihove žene, a iz bakrenog – puk (Lehmann-Nitsche, 1928). Za veliku „Piramidu čarobnjaka“ naroda Maya u Uxmalu iz Klasičnog razdoblja (oko 250.-900. g.), jedinstvenog po osobujnoj arhitekturi, vezana je legenda o njenoj izgradnji za samo jednu noć. Uz pomoć mudre starice izgradio ju je patuljak-čarobnjak, stanovnik Sunca rođen iz Kozmičkog jajeta, prema proročanstvu budući novi vladar grada, ali ne prije negoli svlada niz teških iskušenja koja mu zadaje dotadašnji kralj, od kojih je jedno bilo gradnja piramide (Nicholson, 1986: 105-108).

Kozmologija afričkih naroda i Oceanije

Prema vrlo složenom kozmogonijsko-kreacijskom mitu zapadnoafričkog naroda Mandé, ljudi su nastali od dva muško-ženska para blizanaca koji su se razvili u svjetskom Jajetu. Pemba, jedan od muških blizanaca, izišao je iz Jajeta prerano – od jednog dijela njegove posteljice nastala je Zemlja, a od drugog Mjesec. On je u Zemlju posadio sjeme koje je ukrao od stvoritelja Mangale počinivši tako grijeh incesta. Faro, drugi muški blizanac, iskupio je Pembin grijeh – bio je ubijen, žrtvovan i raskomadano, ali ga je Mangala uskrisio, nakon čega je Faro poslao Potop da bi Svijet očistio od sjemena svojega grešnog brata (Mandé poistovjećuju Fara s rijekom Niger

i njegovu glavu jezerom Debo). Kod naroda Bambara Faro je demijurg koji je stvorio sva živa bića (Zahan, 1960: 221), a tikvica simbol Kozmičkog jajeta, dozrijevanja i ženske maternice u kojoj se oblikuje vidljivi život (Chevalier – Gheerbrant, 2007: 766). Slična je i kozmogonijska predodžba kamerunskih plemena Likuba i Likuala za koje je Jaje slika Svijeta i Savršenstva. Od ljuske Kozmičkog jajeta nastalo je Sunce koje bi spalilo Zemlju da Tvorac nije pretvorio opnu s njegove unutarnje strane u vlažnu atmosferu (Lebeuf, 1961).

Kratku šetnju svjetskim kozmogonijama završimo polinezijskim mitom s Tahitija, prema kojem bog-stvoritelj Ta'aroa (Tangoroa) „postoji od početka vremena“. On predstavlja sav Kozmos – iz njegova tijela svoreni su pijesak, kamenje i svjetlost. Dugo je vremena Ta'aroa živio u morskoj školjci ili u kakvoj ljusci poput jajetove, dakle u svemirskom Jajetu, a onda je razbio ljusku i stvorio Svijet. Dio te ljuske uzdignuo je i stvorio Nebeski svod, od svojega tijela Svijet, od kralježnice planinske lance, iz rebara brda, od noktiju školjke i ljuske, od perja drveća i biljke – a svoju je glavu očuvao i zatim stvorio bogove i ljude. Međutim, sve i dalje traje u ljusci: Zemlja postaje ljuskom za sva živa bića, kao što je i žena ljuska za sve što se rađa (Hathaway, 2006: 10-11).

Predhelenska kozmologija

Ima li slične kozmogonijske predodžbe i grčka civilizacija, kolijevka svega onog što mi danas poznajemo pod pojmom *zapadna civilizacija*?

Najstariji kozmogonijski mit o stvaranju Pelazgi (prehelenski stanovnici Grčke) iz Palestine su na grčki poluotok prenijeli oko 3.500. pr. Kr. On govori o početnom sveopćem Kaosu, iz kojeg je izašla gola božica Eurinoma. Budući da pod nogama nije imala čvrsto tlo, Vodu je razdvojila od Neba i zaplesala na valovima krećući se prema jugu i pritom stvarajući vjetar. Uхватivši sjeverni vjetar i protrlavši ga, pojavila se velika zmija Ofion. Da bi se ugrijala, Eurinoma je plesala sve brže, zbog čega se seksualno potaknut Ofion spojio s božicom obavivši njezine udove. Eurinoma zatrudni, pretvori se u golubicu i, ležeći na valovima, snese sveopće Jaje. Ono se rasprsne pod djelovanjem temperature tijela obavijenog Ofiona i iz njega izađu Eurinomina djeca: Sunce, Mjesec, planete, zvijezde, Zemlja i sve na njoj. Eurinoma i Ofion na Olimpu započnu zajednički život, no ubrzo se počnu svadati zbog njegovog hvalisanja o njegovoj zaslugi za stvaranje Kozmosa. Ne mogavši više izdržati, Eurinoma petom prignjeći Ofiona, izbije mu sve zube i posla ga zauvijek u Podzemlje (slične verzije u Wilkinson, 2012: 16-18 i Hathaway, 2006: 17-18).

Fragmenti tog predhelenskog mita zadržali su se i u grčkoj književnosti (Apolonije Rodski, Argonautica, I., 496-505), a njegovi korijeni zasigurno su sumersko-ba-

bilonski, zbog poveznice simbola zmije kao reinkarnacije mrtvih i Eurinome (Velike lualice), tada božice vidljivog Mjeseca, i sumerskog imena Jahu (Uvažena golubica). Marduk je za vrijeme babilonskih proljetnih igara simbolično prepolovio golubicu i uveo Novi poredak svijeta koji se kasnije pripisao stvoritelju Jahvi. Ofion ili Borej (Sjeverni vjetar) demijurg je koji se pojavljuje i u egipatskim i u hebrejskim mitovima, a u ranoj umjetnosti Sredozemlja uvijek je pratilac božice. Pelazgi su navodno stvoreni od njegovih skrhanih zuba, a korijen tom mišljenju treba tražiti u zajedničkim žrtvama, Pelorijama (Ofion je smatran za Pelora, ogromnu zmiju; Atenaj, XIV., 45,639-640). Zmajevi i zmije (*drakoni i drakaine*) iz sumerskih, hetitskih i egipatskih mitova uporište su zapadnoeuropskim srednjovjekovnim legendama o zmajevima i o njihovoj borbi s bogovima prije ili s herojima poslije stvaranja Svijeta (Sherman, 2008: 125).

Kozmogonijski mit u svojem djelu *Teogonija* donosi i Heziod (8. st. pr. Kr. > Sironić – Salopek, 1982: 37-38), sin doseljenika iz Male Azije. Pretpostavlja se da taj najobuhvatniji grčki mit o postanku Svijeta, Zeusovu rođenju i rođenju božanske rase sadrži elemente huritskih, mezopotamskih i egipatskih mitskih predodžaba (Lisičar, 1971: 118), prepričavanih u doba Hezioda, koji ih je dijelom doradio (Barnett, 2000: 142). Grci su vjerovali da prvobitno na Svijetu nije bilo ni bogova ni ljudi, i da Svijet uopće nije postojao – već samo beskrajni prostor ispunjen elementima bezoblične pratvari čija je personifikacija Kaos (Zamarovsky, 1974: 42). Tako je i prema *Teogoniji* u početku postojao Kaos (Otvoreni bezdan), izvor života na ovom Svijetu. Iz Kaosa su nastali Zemlja (Geja), pusti ponor u Dubini zemlje (Tartar), Ljubav (Eros), Tmina (Ereb) i Noć (Nikta; *Teogonija*, 124 i d.). Od Ereba i Nikte nastali su Svjetlost (Eter) i Dan (Hemera), a Geja je sama od sebe rodila nebo (Uran), gore i more (Pont). Gejina su i Uranova djeca dvanaestero Titana: šest muških (Okean, Kej, Krios, Hiperion, Japet, Kron), šest ženskih (Teja, Reja, Temida, Mnemozina, Feba, Tetija), također i tri jednooka Kiklopa (Bront, Sterop i Arg) koje treba razlikovati od homerskih Kiklopa u *Odiseji*, te tri Hekantonhira (Kot, Brijarej i Gig), od kojih je svaki imao po pedeset glava i sto ruku (Duruy, 2011: 28-29).

Iz gotovo istog razdoblja (7. st. pr. Kr.) potječe i tzv. orfički kozmogonijski (kreacijski) mit, vjerojatno kombinacija starijih i novijih vjerovanja, koji govori o primordijalnom kozmičkom Srebrnom jajetu –Vrijeme (Kron) i njegova zmijolika supruga Ananka (Neumitnost) činili su dvojstvo koje je okruživalo Jaje u obliku zmije te ga, stežući ga, podijelilo na dvije hemisfere (Epifanius: *Epikur*, fragment). Njegova kruna postade Uran (Nebo), ono što potonu niže Geja (zemlja), a tada se rodi i bestjelesni bog Protogenes / Fan (Atenagora: *Teogonija*, fragment 57). Dvospolno božansko biće Fan (ili Dioniz) predao je svoj skiptar vladara Kozmosa boginji Nikti (Nix, Noć) da ona vlada (Proklus: *Teogonija*, fragmenti 101-102). Prema

jednoj verziji, novopridošli Zeus progutao je Fana-Dioniza da bi stekao izvor života u vlastitoj utrobi (nepoznati autor: Orfika, *Himne*, fragment 167). Međutim, prema drugoj verziji, Dioniza su progutali Titani (Hathaway, 2006: 214). Nakon njihova uništenja, čovječanstvo je stvoreno od pepela Titana, zbog čega su ljudi titanski zli i dionizijski dobri.

Još jedna verzija istog mita govori da se crnokriloj božici noći (Nikta), pred kojom je i sam Zeus osjećao strah, udvarao Vjetar, nakon čega je u utrobi Mraka snijela Srebrno jaje, iz kojeg se izlegao Eros – pokretač Svijeta iz mirovanja (Proto-gen-Featon / Prvorodeni koji blista/; nepoznati autor: *Protogenusu*, Himna br. 6). Taj je hermafrodit imao četiri glave (teleću, lavlju, zmijsku i ovnovu) i zlatna krila na leđima. Noć koja se prikazivala kao trojstvo Noć – Red – Pravda živjela je s njim u špilji i nazvala ga Erikepaj (Onaj koji se hrani vriješom). Ispred špilje sjedila je Adra-stea (Rea) i, udarajući u brončani bubanj, pomicala cijeli Kozmos u ekstatičan ples u ritmu Niktina čaranja. Iako je Eros stvorio Zemlju, Nebo, Sunce i Mjesec, Trojna božica vladala je Svijetom, sve dok njezino žezlo nije preuzeo Uran.

Treća inačica orfičkog kreacijskog mita govori da su na početku Svijeta bili Noć i Praznina. Noć je snijela Jaje iz kojeg se izlegla Ljubav, a Zemlja i Nebo nastali su od polovica razbijene ljsuke (Chevalier – Gheerbrant, 2007: 396). Iz orfičkih mitova proizlazi i omfalos (lingam, pupak svijeta), univerzalni simbol središta Svijeta koji je, prema Grcima, bio u delfskom proročištu iznad groba zmije Pitona, odnosno pukotine koja je progutala vode Deukalionova potopa (Chevalier – Gheerbrant, 2007: 529), a koji je prikazivan kao stup oko kojeg se uvija zmija. Kozmički se pak omfalos suprotstavljao Kozmičkom jajetu kao što se muško počelo suprotstavlja ženskom počelu Svijeta, a Svijet je plod njihove hijerogamije (Chevalier – Gheerbrant, 2007: 487-488).

Iz temeljnog značenja Jajeta kao izvora ovozemaljskog života proističu i orfička pravila o zabrani uporabe jaja za jelo jer orfici žele pojačati sve veze sa svijetom i usmjeriti ljude prema duhovnom preobražaju. Da bi to postigli, moraju izbjegavati dodir sa svime što vjerski simbolizira dodir sa svijetom nestalnosti i smrti; takav simbol je jaje jer se ono daje mrtvima kao jamstvo ponovnog rođenja. Kako bi se duša oslobodila svega što je veže uz zemlju i očišćena vratila Bogu od kojeg je potekla, jaje je kao simbol zemaljskog rođenja zabranjeno jer bi dušu uvuklo u krug rođenja iz kojeg ona želi izaći (Chevalier – Gheerbrant, 2007: 234).

Prethodno predstavljeni primordijalni mitovi evoluirali su razvojem grčke mitologije – iz kasnijeg razdoblja poznat je i mit u kojem Zeus u liku labuda oplodi Ledu, kraljicu Sparte, pa se iz Jajeta koje ona snese izlegnu božanski blizanci Kastor i Poluks s polukuglama na glavi (predstavljajući dualizam prapočetka), odnosno, prema drukčijoj verziji, Kastor i Klitemnestra, tj. Helena Trojanska (Hathaway, 2006:

128; Chevalier – Gheerbrant, 2007: 367). Drugi pak mit govori o posljednjoj borbi Krona i njegova saveznika Tifona protiv Zeusa. Tifon je čudovište iz Kilikije, sin Geje i Tartara (ili Krona i Jajeta) koje ima pojedina zmijska obilježja. Nakon teške borbe, Zeus pobijedi Krona i smjesti ga u Tartar (podzemni svijet), a Tifona ispod vulkana Etne (Pinsent, 1985: 17).

Izvorišta kršćanske religije

Sadrži li i kršćanska religija poveznice s prethodno predstavljenim najstarijim kozmogonijskim mitovima o postanku? Potvrđan odgovor nalazimo u petoknjižju Biblije (židovska *Tora/Zakon*; *Postanak*, *Izlazak*, *Levitski zakonik*, *Knjiga brojeva* i *Ponovljeni zakon*), odnosno u *Knjizi o postanku* (u 1. i 2. poglavlju), kompilaciji dvaju izvješća: starijeg iz 10. st. pr. Kr. (Jahvističko izvješće), i mlađeg iz 8. st. pr. Kr. (Svećeničko izvješće; Post 1,1-2,4a). Pretpostavlja se da je mlađe izvješće najpotpunije i najiscrpnije. Ono govori o prožimanju Kozmičkog svijeta i Božjeg plana o Spasenju ljudi, pri čemu je Bog svemogućí bestjelesni duh koji može prizvati prirodne sile Svijeta (Greenberg, 2005: 47). U jahvističkoj predaji Bog ima tjelesno obličje, što i ne čudi jer je biblijski pisac podatke crpio iz Izraelcima poznatog epa *Enuma Eliš* i *Epa o Gilgamešu* (Rebić, 1996: 84), što potvrđuje i podatak u *Knjizi postanka* o Abrahamovoj domovini – kolijevki babilonske kulture (*Knjiga postanka* 11,28; 12,1-6).

Hebreji, prethodnici današnjih Židova i Samaritanaca, na područje biblijskog Kanaana (današnji teritorij Sirije i Palestine) došli su oko 1400. g. pr. Kr. Okruženi egipatskom i mezopotamskim civilizacijama, prihvatili su religijske utjecaje svojih susjeda, pa su tako Gilgameš i Enkidu u *Knjizi postanka* postali Noa i Adam itd. No, primarno su zagovarali samo jedno, muško božanstvo. Korijen toj predodžbi jest u pojmu prvotnog demijurga koji se pojavio tijekom prve dinastije egipatskih faraona (3100.-2890. g. pr. Kr.) i postao temelj svim monoteističkim religijama. U štovanju Jahve ključna osoba bit će njegov najveći prorok Mojsije ili Moše, istodobno i Židov i Egipćanin, a Mojsijev *Dekalog* najvjerojatnije je nadahnut predloškom iz *Hamurabi-jevog zakonika*, napisanim najmanje petsto godina prije Biblije.

Iz usporedbe starijih politeističkih tradicija i hebrejske monoteističke religije proizlazi da su Hebreji odbacili gotovo sve elemente mnogoboštva i da su zasluge za stvaranje Svijeta pripisali svojem Bogu. No pojedini elementi ipak su se zadržali, što potvrđuje božje ime Elohim, imenica u množini *El* – „Bog“ (Židovima su Elohi predstavljali „čovjeka na visini“, a Adam „čovjeka ispod“), odnosno hebrejska inačica semitskog imena jednoga boga od mnogih (Graves – Patai, 1969: 23). Krenemo li dalje tragom lingvističkih analiza (npr. Popović, 2007), najzanimljiviji će nam biti prijevod hebrejske riječi *rahap*. Iako je njezin najčešći prijevod u značenju „lebdjeti“,

u nekim semitskim jezicima taj glagolski korijen može značiti i „ležati na jajima“ (Wenham, 1987: 17). To se značenje dovodi u vezu s feničkim kozmologijama, u kojima se javlja predodžba o stvaranju Svijeta iz Jajeta (Westerman, 1984: 148), odnosno o razdvajanju Zemlje i Neba razbijanjem Jajeta (Haussig, 1961: 309-310). Neki autori pretpostavljaju da je taj pojam povezan s predodžbom Svijeta kao Jajeta, pri čemu bi *ruah* bio Vruć vjetar koji zagrijava Jaje – Zemlju, zbog čega dolazi do inkubacije (Gunkel, 1997: 105-106). Drugi autori protive se takvom prevođenju jer misle da je to značenje sekundarno i da se primarno odnosi na ptičje lepršanje (Cassuto, 1972: 25). *Ruah* može značiti i „Duh Božji što je letio nad iskonskim vodama (*Knjiga postanka* 1,2) jest dah“, što je prvotno značenje riječi *er-ruh* (dah) kod muslimana i osobnost labuda Hamse iz indijskih *Veda* koji sjedi na Kozmičkom jajetu (Chevalier – Geerbrant, 2007: 117).

Poveznica su i hebrejska te babilonska predodžba o primordijalnom Svijetu kao neorganiziranom mjestu Praznine i Kaosa (Kaos u *Knjizi postanka* nije personificiran), točnije iz Praskonskih voda, iz kojih je izronila Zemlja. U procesu stvaranja Svijeta ključni trenutak jest ideja razdvajanja. To potvrđuje i predodžba zapisana u *Enuma Eliš*, prema kojoj je Marduk raspolovio Tiamatino tijelo (Kaos, budući da je biblijski prijevod njezinog imena *ṯē hōm* – „bezdan“) i od tih dviju polovica stvorio Nebo i Zemlju. A u *Knjizi postanka* razdvaja se Svjetlo od Tame i stvara se svod između voda koje se razdijele u „vodu pod svodom“ i „vodu nad svodom“. Bitne su i metode stvaranja: logomorfna (jer hebrejski Bog stvara riječju) i kasnija logomorfna kombinirana s tehnomorfnom (preuzeta iz *Enuma eliša*, prema kojoj je Čovjek stvoren od mesa i krvi ubijenoga boga te od ilovače, pljuvačke i vode; hebrejski Bog šestog dana stvaranja Čovjeka stvara od zemaljskog praha). Glavna uloga tih predodžaba bila je odgovoriti na pitanja o prapočetku, stvaranju i nedokučivome.

Finska kozmologija

Kozmogonijske predodžbe u europskim religijama nakon grčkih, osim finskih i staroslavenskih, pripadaju teogonijskim mitovima. Rimljani su preuzeli grčka vjetrovanja latinizirajući imena grčkih bogova (Geja je postala Telura, majka zemlje i donositeljica plodova; staroitalska božica obilja Rea, kasnije izjednačena s Kibelom, preimenovana je u Ops; Kron u italskog boga sijanja Saturna itd.). Jedino su Finci i Slaveni očuvali kulturno naslijeđe svojih prapostojbina. Finska kozmogonija do nas je došla posredno, kroz *Novu Kalevalu* (Zemlja junaka Kaleve) finskog filologa i folklorista Eliasa Lönnrota iz prve polovice 19. st., kompilaciju narodnih epskih pjesama kakva je i Heziodova *Teogonija*. Taj ep, čiji su glavni junaci stari pjevač Väinämöinen, kovač Ilmarinen i ratnik Lemminkäinen, počinje mitom o stvaranju

– Djevici zraka, prekrasnoj ženi i duhu prirode, kojoj je vrijeme prolazilo u čuvanju vlastitog djevičanstva, sve dok joj, kao Majci vode, nije doletjela patka, na koljenu uzdignutim iznad vode izgradila gnijezdo i u njemu snijela šest zlatnih i jedno željezno jaje. Djevici se koljeno zapalilo i kada ga je pomaknula, sva su jaja pala u more i razbila se. Donji dio jedne ljuske tada se pretvorio u Zemlju, drugi dio druge ljuske – u Nebo, vrh jednog žumanjka – u Sunce, gornji dio jednog bjelanjka – u Mjesec, svijetle točkice na ljuskama – u zvijezde, crne mrlje – u oblake. Plivajući u moru, Djevica zraka oblikovala je rtove i uvale, hridine i otoke. Razmišljajući kako će živjeti na tako tamnom mjestu, Väinämöinen u njezinoj utrobi zamolio je Mjesec i Velikog medvjeda da ga oslobode, ali kada mu oni nisu pomogli, sam je izašao iz majčine utrobe i dugo ploveći po vodi, napokon izašao na kopno, iznad kojeg je ugledao Mjesec, Sunce i Velikog medvjeda. Iz tog temeljnog kozmogonijskog mita (uvodni dio mita v. u Chevalier – Gheerbrant, 2007: 234) nastaju drugi mitovi kao naprimjer mit o podrijetlu željeza (Kolehmainen Johnson, 1950: 53).

Slavenska kozmologija

O slavenskoj kozmologiji ne zna se gotovo ništa jer ne postoje pisani izvori, a ono što nam je poznato spada u sferu teogonije; samo se određenim analogijama – osobito filološkim (npr. Katičić, 2007) – može pretpostaviti da praslavenske kozmološke predodžbe imaju zajedničko izvorište u već spomenutim euroazijskim i bliskoistočnim kozmologijama. Zbog toga bi staroslavenske kozmološke predodžbe podrazumijevale da stvaranje Svijeta započinje Bezdanom, odnosno Kaosom (Sučić, 2013: 5), a veliku ulogu u stvaranju imalo bi Kozmičko jaje. Direktna poveznica između Jajeta i praslavenske teogonije nije sačuvana.

Slavenski panteon može se djelomično rekonstruirati iz pisanih izvora (*Kijevski ljetopis*, 1962) ili arheoloških ostataka na njemačkom otoku Rügenu, odnosno opisa događaja vezanih uz prijelaz kijevskog kneza Vladimira na kršćanstvo i događaja prigodom kojeg je danski kralj Valdemar I. osvojio slavensku kneževinu plemena Rujana 1168. godine. *Kijevski ljetopis* osobito je zanimljiv zbog toga što se iz pojedinih njegovih dijelova može zaključiti da naprimjer Perun uopće nije bio slavenski bog već nordijski bog Thor kojega su donijeli sa sobom skandinavski Varjazi-Rusi u 9. st. (Belaj, 1998: 52). Nakon pokršćavanja Slavena prva saznanja o slavenskom panteonu, s mnogim netočnostima, zapisana su u 12. st. (Stoob, 1963).

Iako slavenske mitske predodžbe variraju ovisno o vjerskom panteonu pojedinih slavenskih plemena, njihove su zajedničke točke npr. stvaranje triju kraljevstava (Neba, Zemlje i Podzemlja), Stabla svijeta (s korijenjem u podzemlju mrtvih, deblom u zemaljskom kraljevstvu i krošnjom u božanskim nebesima > Katičić, 2017: 103),

prve generacije bogova, divova, patuljaka, svih nadnaravnih bića itd. Možemo pretpostaviti da su predodžbe o stvaranju Svijeta iz Kozmičkog jajeta postupno razgrađene i preoblikovane u narodne predaje o sljedećoj generaciji božanstava – incestnome blizanačkom paru Morani i Jarilu, povezanog s godišnjim ciklusima u prirodi (Katičić, 2017: 17-18). Tako je zimski aspekt Morane kao božice smrti i hladnoće, čija proljetna mladost, ljepota, umilnost i zavodljivost tijekom godišnjeg ciklusa kopne zbog neuzvraćene ljubavi, folkloriziran u ružnu vješticu Babu koja lako plovi ili okretno leti u ljusci Jajeta – simbolu zametka novog života, metlom bespoštedno metući ostarjelo i istrošeno (v. romantizirane priče o Morani, Svarogu, Svanimiru i Zmaju ognjenom u: Sučić, 2013: 37-38,41-62). Tako je i Baba Jaga u nekim aspektima blisko povezana i s božicom Mokoš, suprugom vrhovnog boga Peruna (Katičić, 2017: 143). Tu razgrađenost temeljne mitske predodžbe u kojoj se Kozmičko jaje više ne spominje nalazimo naprimjer i u predaji da je na početku stvaranja Svijeta sudjelovala zmija Krasa. Krasa je kasnije prevarila Prvu ženu te ju je Bog kaznio oduzevši joj noge (Kolman-Rukavina – Mandić 1961: 215)...

Zaključna razmatranja

Što se, nakon predstavljanja najvažnijih svjetskih kozmogonijskih mitova o postanku Svijeta, može zaključiti o simbolici *jajeta*?

Kao prvo, sličnost simbola jajeta u svim predstavljenim vjerskim sustavima, ako ne upućuje na zajedničko izvorište u dalekoj prošlosti, onda barem upućuje na prožimanje europskih tradicija s kulturnim elementima kulturne sfere civilizacija na povijesnim područjima Mezopotamije, Egipta, sirijsko-palestinskih i egejskih (balkansko-anatolskih) zemalja političkim, ekonomskim ili vojnim putem. Zahvaljujući susretanjima s drugim civilizacijskim krugovima dolazi do svojevrsnog transfera tih utjecaja na šira zemljopisna područja i do cikličke sinergije u kojoj nije važno pripadaju li ti utjecaji agrafijskom ili grafijskom dobu čovječanstva (o zemljopisnom rasprostiranju mitoloških predodžbi o Jajetu kao izvorištu postanka Svijeta v. Witzel, 2012: 121-124).

Drugo, *jaje* je arhetip, odnosno slika ili motiv, koji sadržava dinamičke i interpersonalne procese pojedinih civilizacijskih krugova. Preplitanjem različitih kulturnih utjecaja taj se arhetip umnožava u složenije dinamičke procese i simboličke sheme, s određenom vremenski i civilizacijski uvjetovanom svrhom. *Jaje* zauzima središnje mjesto u mitskim predodžbama o postanku Svijeta svake kulture, čiji se simbolički odnosi često suodnose sa simboličkim odnosima unutar pripadajuće kulturne zajednice; *Jaje* predstavlja tzv. „kolektivno nesvjesno“ (Jung – Kerényi, 2007: 110), praelement Svijeta.

Treće, na temelju stupnjevanja simbola mitskih predodžaba prema važnosti, *jaje* je simbol primordijalnog stanja Kozmosa koji omeđuje – unutar njega je Kaos (zrakoprazni prostor ili praiskonska voda), iz Kaosa izlazi prva klica života ili se rađaju božanstva i prvi Čovjek; jajolikost, kojoj se ne može utvrditi početak i kraj, idealna je za poimanje beskonačnosti, vječnog rađanja i stalne obnove života, klišeizirana slika sveobuhvatnosti (*Sources Orientales*, 1959: 480); kao zametak, *jaje* je prvobitna stvarnost, nebitak iz kojeg probijanjem ljuske proizlazi bitak; *jaje* je prapolazište povezano s majčinstvom u obliku iskonskih voda (maternice), i zbog toga pojednostavljeno objašnjenje o stvaranju Svijeta i Čovjeka (Newall, 1971: 171,172; Čapo Žmegač, 1997: 147). Prvi retci *Biblije* (Post 1,1-2) pišu o *creatio ex nihilo* (stvaranju ni iz čega), izričući temeljnu istinu vjere u jednog Boga i polemizirajući s prethodnim stavovima o postojanju pratvari prije stvarateljskoga Božjeg djelovanja (njihovo prihvaćanje značilo bi da u početku nije postojala samo jedna stvarnost, tj. Bog, nego dvije stvarnosti – Bog i Kaos; Westermann, 1984: 647). Prema tom tekstu, epu *Enuma eliš* i egipatskim mitovima zajedničko je ono nešto postojeće i prije demijurske kreacije – Kaos ili božanstva (Notter, 1974: 15-20), povezano s Kozmičkim jajetom.

Četvrto, s razvojem filozofije *jaje* je u simboličkom smislu predočavano sa svim svojim objedinjenim sastavnicama primordijalnog stanja, zbog čega se Kaos poistovjećuje sa stanjem nereda bez oblika, određenosti, sklada i zakona. Kaos je personifikacija iskonske praznine koja prethodi Stvaranju i Vremenu u kojem nije vladao red među pratvarima Svijeta (Grimal, 1963: 88). Prema Anaksagori, iz kaotičnoga prastanja, u kojem su bile pomiješane homeomerije (istodjelnice), posredovanjem Uma nastao je ureden Kozmos koji je pokrenuo nepokretnu tvar. Zahvaljujući prvobitnom impulsu, uloga je toga Uma završena i sve se nadalje odvija po strogo uzročno-posljedičnim zakonima. U Platonovoj filozofiji tvar je kaotična masa koja prostor ispunjava kao slijepa mehanička nužnost i koja se može oblikovati samo pomoću ideja (unatoč stalnom otporu idejama). Ta je neograničena tvar, koja se ne može spoznati – bitak. No da Platon nije iznio „originalne“ ideje, već da je i njihovo izvorište u kozmološkim predodžbama Indije i srodnih kultura, dokazuju istraživanja mlađih autora (Ježić, 2016: 103-139).

Prema Aristofanovu antropogenom mitu, tri su primordijalna ljudska roda (u Aristofanovu etiološkom mitskom kazivanju pod kategorijom *rod/kultura* podrazumijeva se kategorija *spol/priroda*): rod udvostručenih muškaraca, rod udvostručenih žena i androgini (muško-ženski) rod. Sva ta tri roda bila su okrugla, što simbolizira ljudsko savršenstvo koje je predočavano kao jedinstvo bez pukotina, kao odraz božanskog savršenstva – Svejednoga (Eliade, 2004 a: 121). Imala su četiri ruke i četiri noge, dva lica na okruglome vratu i, naravno, ambigvitetne genitalije, što ukazuje na prave hermafrodite. Prvobitnu ljudsku sferičnost – Platon je prvobitnog čovjeka

opisao kao dvospolno biće okruglasta oblika (*Gozba*, 189E-193D) – Aristofan tumači povezanošću antropogenoga i kozmogonijskog mita, postankom čovjeka iz kozmogonijskih nebeskih tijela, s obzirom na to da, prema orfičkom nauku o postanku Svijeta iz Jajeta, energije nebeskih tijela odgovaraju vrstama spolova (Marjanić, 2005).

U kabalističkom tumačenju *Biblije* riječ *bereshith* (u početku), prva riječ u hebrejskoj *Tori*, prevodi se kao nepredvidljiv pojam koji sažima čitavu tradiciju *Tore*, ili kao *Brit-Esh* (sporazum vatre), arhetipski i simboličko imenovanje izvora i podrijetla cjelokupnog života. Iz kabalističkih shvaćanja također proističe i numerologija (znanost o brojevima koju je kasnije usvojio Pitagora), u kojoj nula, u obliku *jajeta*, zauzima posebno mjesto. Nula nije broj – ona predstavlja neograničenost, jedinstvo, ništavilo, beskrajnost; nula je istina, čistoća, ljubav, sve, alfa i omega, mogućnost, prvi uzrok, dah božji, opće područje, izvor, prostor, svijest, kozmičko Jaje koje simbolizira sve mogućnosti, Bog.

Jaje se pojavljuje i u sufizmu: „Ovaj svijet i onaj svijet su jaje, a ptica u njemu je u tami i slomljenih krila, ismijana i prezrena. Gledaj nevjerovanje i vjeru kao bjelanjak i žumanjak u ovom jajetu, između njih, spajanje i razdvajanje, prepreku koju ne smiju prijeći. Kad On milostivo uzme jaje pod svoje okrilje, nevjernost i religija nestaju. Ptica jedinstva širi svoja krila.“ (Nicholson, 1989: 90).

Jaje je u središtu svih skolastičkih pitanja: što je prije stvoreno, kokoš ili jaje? Odgovorio je Silezije: budući da su jedno u drugome (jaje u kokoši i kokoš u jajetu), predstavljaju moguću dvojnost u jednome.

Za srednjovjekovne alkemičare *jaje* je simbol mudrosti različitih imena (Monod-Herzen, 1963: 63-64) koje snese bijeli orao, koje pojede zmija (koje u magiji postaje jaje crnog pijetla) i iz kojeg izrastu bijeli, crveni i plavi cvijet (tj. zlato, srebro i cvijet mudrosti). Ono je simbol slike-obrasca, odnosno osobne sveukupnosti i klice duhovnog života. Alkemičarska peć (atanor) uspoređivala se s Kozmičkim jajetom i simbolizirala je središte svih transmutacija s ciljem rađanja djeteta mudrosti, tj. zlata (Griaule, 1938: 392; Van Lennep, 1966: 19), a rebis u obliku Jajeta (prvi uvarak duha kovine pomiješan s njezinim tijelom) evocira alkemičarsko jaje mudrosti i Kozmičko jaje čija razdioba prikazuje očitovanje prvog Jedinstva polarizacijom (Chevalier – Gheerbrant, 2007: 611). Alkemičari su prikazivali *jaje* na vrhu križa u značenju četiriju strana svijeta, otvoreno prema dolje u znaku Zemljine maternice. Ono je istodobno prvobitni Duh, nastao kovitlanjem i zgušnjavanjem iz zvučne vibracije. Identični simbol s istim značenjem (*jaje* na vrhu križa suprotstavljenog drugom *jajetu*) nalazimo kod afričkih naroda Dogona (Griaule, 1957) i Bambara iz Malija (Dieterlen, 1951).

Pojam *Kozmičkog jajeta* koristi se i danas, ali u alegorijskom obliku, s reminiscencijama na drevne kozmogonijske mitove: u astrofizičkoj teoriji Velikog praska (Bing

bang) kozmos se prije 13,7 milijardi godina počeo širiti iz kugle (Kozmičkog jajeta) nezamislive gustoće i temperature te se nastavio širiti do danas.

Što je, zapravo, u recentno doba preostalo od prvobitnog simbola *jajeta*? U kršćanskoj paradigmi *jaje* je prvenstveno simbol rađanja novog života i uskrsnuća (sv. Augustin u 5. st. uspoređuje izlazak pileta iz jajeta s novim životom, Isusov izlazak iz groba s uskrsnućem), iako tu simboliku predstavljaju i druge religije prema kojima se najvećim dijelom iz Jajeta rađaju prirodne sile, bogovi ili heroji (egipatski Kopti i danas vjeruju u uskrsnuće umrloga polaganjem nojeva jajeta u grob). Prava, glinena ili keramička jaja utvrđeni su arheološki grobni prilozi diljem Europe (u avarskim, germanskim, skandinavskim i praslavenskim grobovima, a u Hrvatskoj u grobovima kod splitskih Mravinaca (Garašanin – Kovačević, 1950: 205-206), a šarena jaja kod Hrvata, Ukrajinaca i Poljaka – podudarni u tehnici ukrasa i ornamentici ukazuju na zajedničke praslavenske korijene (Gavazzi, 1988: 27). Težište vjerovanja u tradicijama tzv. poganskih naroda prebacuje se s proljetnog buđenja prirode, rađanja sunca te poticanja obilja i plodnosti na ponovno rođenje umrlih bogova (npr. u sumerskome mitu Ištar, u egipatskom mitu o Izidi i Ozirisu, u grčkim Eleuzinskim misterijama i štovanju Perzefone, u rimskome mitu o pastiru Atisu i božici Kibeli itd.), potom se usmjeravajući isključivo prema Isusovu uskrsnuću. To sve dobilo je zamah legaliziranjem kršćanstva Milanskim ediktom 313. godine, kristijanizacijom rimskog svijeta i isključivanjem poganskih festivala, obreda i običaja iz kršćanskog kalendara, odnosno njihovom kršćanskom reinterpetacijom (rimska proslava rođenja Sunca djelomice je očuvana u kršćanskim božićnim tradicijama uz otajstvo Rođenja Isusova; proljetni festival Velike Majke Bogova, kojim se slavila obnova života i život nakon smrti, reinterpetiran je u kršćanski Uskrs). Čak je u 6. st. i papa Grgur I. Veliki, radi lakšeg pokrštavanja pogana (naravno, u mjeri u kojoj je to bilo moguće), kršćanskim misionarima preporučio uključivanje pojedinih folklornih elemenata pretkršćanskih vjerovanja u kršćanske svetkovine (Kolman-Rukavina – Mandić, 1961: 182).

Prethodno predstavljeno potvrđuje da je simbolizam *jajeta* složen. Usporedna istraživanja religija, vjerovanja, svetkovina, običaja, jezika, umjetničkih motiva itd. još nisu dovršena, ali je zaključak izvjestan – *jaje* je primordijalni simbol Kaosa, najviša razina nepoznatog, bitak *par exelance*, čije se pravo značenje tijekom vremena izgubilo ili evoluiralo prema nižim spoznajnim razinama, predstavljajući obilje, cikličku obnovu života i uskrsnuće.

Literatura

1. Alexander, H. B. (1916), *North American Mythology (Mythology of All Races X)*, Boston
2. Apolonije Rodski, Argonautica, I.
3. Armstrong, K. (2005), *Kratka povijest mita*, Zagreb: Vuković & Runjić

4. Bachelard, G. (1942), *L'eau et les rêves, essai sur l'imagination de la matière*, Pariz
5. Barnett, M. (2000), *Bogovi i mitovi staroga svijeta*, Rijeka: Pušević & Kršovnik
6. Belaj, V. (1998), *Hod kroz godinu – Mitska pozadina hrvatskih narodnih običaja i vjerovanja*, Zagreb: Golden marketing
7. Bulcsú L. (2012), *Hvalopjev Suncu*, u: *Bibliotheca orientalis*, Niz: *Prinosi Knjiga: 10*, Odjel za orijentalistiku Hrvatskoga filološkog društva, Zagreb
8. Cassuto, U. (1972), *A Commentary on the Book of Genesis*, Jeruzalem: The Magnes Press, The Hebrew University
9. Champeaux, G. (1966), *Introduction au monde des Symboles*, Pariz
10. Chevalier, J.– Gheerbrant, A. (2007), *Rječnik simbola: mitovi, snovi, običaji, geste, oblici, likovi, boje, brojevi*, Zagreb: Naklada Jesenski i Turk – KIC
11. Christie, A. (1987), *Kineska mitologija*, Rijeka: Otokar Keršovani
12. Cordan, W. (1962), *POPOL VUH. Das Buch des Rates*
13. Curtis, E. S. (1915), *Indian Days of the Long Ago*, Yonkers-on-Hudson: World Book Company
14. Čapo Žmegač, J. (1997), *Hrvatski uskrсни običaji: korizmeno-uskrсни običaji hrvatskog puka u prvoj polovici XX. stoljeća: svakidašnjica, pučka pobožnost, zajednica*, Zagreb: Golden marketing
15. Devidé, V. (1982), *Japanska književnost*, u: *Povijest svjetske književnosti, knj. 1*, Zagreb: Mladost
16. Dieterlen, G. (1951), *Essai sur la religion des Bambaras*, Pariz
17. Duruy, V. (2011), *Povijest: Grčka*, Zagreb: Denona d.o.o.
18. Đukanović, M. (1982), *Iranska književnost: avestinska, stara i srednja persijska*, u: *Povijest svjetske književnosti, knj. 1*, Zagreb: Mladost
19. Eliade, M. (1964), *Traité d'histoire des religions*, Pariz
20. Eliade, M. (2004), *Aspekti mita*, Zagreb: Demetra
21. Eliade, M. (2004 a), *Mefistofeles i androgin*, Zagreb: Fabula nova
22. Garašanin, M.– Kovačević, J. (1950), *Pregled materijalne kulture Južnih Slovena*, Beograd
23. Gavazzi, M. (1988), *Godina dana hrvatskih narodnih običaja*, Zagreb: Kulturno-prosvjetni sabor Hrvatske
24. Gluhak, A. (1993), *Hrvatski etimološki rječnik*, Zagreb: August Cesarec
25. Graves, R.– Patai, R. (1969), *Hebrejski mitovi: Knjiga postanka*, Zagreb: Naprijed
26. Gray, J. (1987), *Mitologija Bliskog istoka*, Opatija: Otokar Keršovani
27. Greenberg, G. (2005), *101 biblijski mit: kako su stari pisci izmislili biblijsku povijest*, Zagreb: Škorpion
28. Griaule, M. (1938), *Masques Dogons*, Pariz
29. Griaule, M. (1957), *Symbolisme d'un temple totémique soudanais*, Rim
30. Grimal, P. (1963), *Dictionnaire de la mythologie grecque et romaine*, Pariz
31. Guénon, R. (1962), *Symboles fondamentaux de la Science Sacrée*, Pariz
32. Gunkel, H. (1997), *Genesis*, Macon-Georgia: Mercer University Press
33. Hathaway, N. (2006), *Vodič kroz mitologiju: priručnik za bolje upoznavanje čudesnog svijeta bogova, božica, čudovišta i heroja*, Zagreb: Mozaik knjiga
34. Haussig, H. W. (1961), *Worterbuch der Mythologie 1*, Stuttgart: W. Kohlhammer Verlag
35. Hermanns, M. (1956), *Mythen und Mysterien, Magie und Religion der Tibeter*, Köln

36. Ions, V. (1985), *Indijska mitologija*, Rijeka: Otokar Keršovani
37. Ions, V. (1990), *Egipatska mitologija*, Opatija: Otokar Keršovani
38. Iveković, R. (1981), *Počeci indijske misli*, Beograd: BIGZ
39. Jakovljević, G. (2012), *Registar arheoloških nalaza i nalazišta Bjelovarsko-bilogorske županije*, Bjelovar
40. Ježić, M. (1987), *Rgvedski himni: izvori indijske kulture i indoeuropsko nasljeđe*, Zagreb: Globus
41. Ježić, M. (2016), *O svjedočanstvima prastare kozmologije u Helladi, Indiji i srodnim kulturama*, u: *Hellada i Indija: poredbeno filozofijske rasprave*, Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo
42. Jung, K. G.–Kerenyi, K. (2007), *Uvod u suštinu mitologije*, Beograd: Fedon
43. Katičić, R. (2017), *Naša stara vjera: tragovima svetih pjesama naše pretkršćanske starine*, Zagreb: Ibis grafika, Matica hrvatska
44. Kijevski ljetopis (1962), *Повесть временных лет*, u: *Полное собрание русских летописей*, Moskva
45. Kolehmainen Johnson, A. (1950), *Kalevala. A Prose translation from the Finnish*, Hancock, Michigan
46. Kolman-Rukavina, M.–Mandić, O. (1961), *Svijet i život u legendama*, Zagreb: Znanje
47. Krickeberg, W. (1946), *Ethnologia de America*, Mexico: Fondo de cultura economica
48. Lebeuf, J. P. (1961), *L'habitation des Foli, montagnards du Cameroun septentrional, technologie, sociologie, mythologie, symbolisme*, Pariz
49. Leeming, D. A. (2010), *Creation Myths of the World*, Santa Barbara: ABC-CLIO
50. Lehmann-Nitsche, R. (1928), *Corinancha, el templo del sol en el cuzco y las imagenes de su altar mayor*, Buenos Aires: Revista del Musco de la Plata XXXVI
51. Lisičar, P. (1971), *Grci i Rimljani*, Zagreb: Školska knjiga
52. Macdonald, A. (1959), *La Naissance du Monde au Tibet* (u: *Sources Orientales*, I, 417-452), Pariz
53. Maksimović, B. (1966), *Čovjek i svijet u toku stoljeća*, Zagreb: Epoha
54. Marjanić, S. (2005), *Transrodnost (i transvrsizam) kao utopijska projekcija*, u: *Filozofska istraživanja* 99, god. 25, sv. 4, str. 849-861
55. Matje, M. J. (1963), *Staroegipatski mitovi (Memfiska teologija)*, Sarajevo
56. Monod-Herzen, G. E. (1963), *L'Alchimie méditerranéenne, ses origines et son but, la Table d'Emeraude*, Pariz
57. Morenz, S. (1962), *La religion égyptienne*, Pariz
58. Newall, V. (1971), *An Egg at Easter. A Folklore Study*, London: Routledge & Kegan Paul
59. Naydler J. (2006), *Egipat: hram univerzuma*, Zagreb
60. Nicholson, I. (1986), *Meksička i srednoamerička mitologija*, Rijeka: Otokar Keršovani
61. Nicholson, R. (1989), *The Mystics of Islam*, New York: Arkana (Penguin Group)
62. Notter, V. (1974), *Biblischer Schöpfungsbericht und ägyptische Schöpfungsmythen*, *Stuttgarter Bibelstudien* 68, Stuttgart: Katholisches Bibelwerk
63. Petrović, S. (1982), *Književnosti starog Orijenta*, u: *Povijest svjetske književnosti, knj. 1*, Zagreb: Mladost
64. Pinsent, J. (1985), *Grčka mitologija*, Rijeka: Otokar Keršovani
65. Popović, A. (2007), *Početak opisa stvaranja u Knjizi postanka 1,1-2: Egzegetsko-teološka i sintaksna analiza*, *BS 77* (2007.), br. 3,627-664, Sarajevo

66. Rebić, A. (1996), *Stvaranje svijeta i čovjeka*, Zagreb: Kršćanska sadašnjost
67. Sherman, J. (2008), *Storytelling: An Encyclopedia of Mythology and Folklore*, New York: Sharpe Reference
68. Sironić, M.– Salopek, D. (1982), *Grčka književnost*, u: *Povijest svjetske književnosti*, knj. 2, Zagreb: Mladost
69. Skok, P. (1974), *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb: JAZU, knj. 4
70. Skupina autora (2007), *Povijest*, sv. I., Zagreb: Europapress holding
71. Solar, M. (1998), *Edipova braća i sinovi: Predavanja o mitu, mitskoj svijesti i mitskom jeziku*, Zagreb: Naprijed
72. Sources Orientales (1959), *La Naissance du Monde*, I, Pariz
73. Stoob, H. (1963), *Helmold: Chronica Slavorum. Neu übertragen und erläutert von Heinz Stoob*. In: *Ausgewählte Quellen zur deutschen Geschichte des Mittelalters*, Darmstadt: Wiss. Buchgesellschaft
74. Storm, R. (2002), *Mitologija Istoka: enciklopedija: legende Istoka: mitovi i priče o herojima, bogovima i ratnicima drvnog Egipta, Arabije, Perzije, Indije, Tibeta, Kine i Japana*, Rijeka: Leo-commerce
75. Sučić, N. (2013), *Hrvatska narodna mitologija*, Zagreb: Edicije Božičević
76. Quellen des alten Orients (1964), *Die Schpfungsmythen*, Einsiedeln/Zurich/Koln
77. Tkalčec, T. (2005), *Gudovac – Gradina 2004.*, Godišnjak Instituta za arheologiju I – 2005, Zagreb
78. Uranić, I. (1997), *Sinovi sunca*, Bibliotheca Mithologica, knj. 4, Zagreb: CID
79. Uranić, I. (2005), *Ozirisova zemlja: Egipatska mitologija i njeni odjeci na Zapadu*, Zagreb: Školska knjiga
80. Van Lennep, J. (1966), *Art et Alchimie*, Bruxelles
81. Vawter, B. (2007), *Creation stories*, u: *Microsoft Student with Encarta Premium 2007* (DVD), Redmond: Microsoft Corporation
82. Višić, M. (1993), *Književnost Bliskog istoka / Enuma Eliš*, Zagreb: Naprijed
83. Wenham, G. J. (1987), *Genesis 1-15*, Word Biblical Comentary 1, Waco-Texas: Word Books
84. Westerman, C. (1984), *Genesis 1-11, Biblischer Kommentar Altes Testament I/1,3*, Neukirchen-Vluyn: Neukirchener Verlag
85. Wilkinson, P. (2012), *Mitovi i legende*, Zagreb: Profil Knjiga d.o.o.
86. Witzel. M. (2012), *The Origins of The World's Mythologies*, Oxford
87. Zahan, D. (1960), *Sociétés d'initiation Bambara, Le N'Domo, le Kore*, Pariz-Hag
88. Zamarovsky, V. (1974), *Grčko čudo*, Zagreb: Školska knjiga

The Egg in Myths about the Creation of the World

Summary

The symbolism of the Egg may be followed through cosmogonic myths in many civilisations, which are similar among themselves and show that they share the same roots in certain segments. The roots of the Western civilizational circle are to be found in Mesopotamia, Egypt, the Syrian and the Palestinian countries, as well as in the Aegean (Balkan-Anatolian) cultural sphere. As a result of the contact with other civilizational circles, a kind of *transfer* of these influences on a lot wider geographic areas took place, as well as cyclic synergy came about. By comparing various cosmogonic myths, the conclusion may be drawn that the Egg is the primordial state of Cosmos, with Chaos within, from which the first Germ of Life stems (nature; gods; humans). The meaning of the original symbol of the Egg got lost in the course of time, so that only its importance with respect to the abundance and the cyclic restoration of life in nature, and the afterlife and resurrection in religion remained.

Keywords: original water; cosmic egg; chaos; cosmogony; myth; Easter egg; theogony.

Dr. sc. Goran Jakovljević
Gradski muzej Bjelovar
Eugena Kvaternika 1/II, HR – 43000 Bjelovar
goran.gmb@gmail.com

Srednjovjekovna pisanica iz Gudovca pokraj Bjelovara